

ПЛАН ГОЕЛРО — ПРВИ ПЕРСПЕКТИВНИ ПЛАН СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ПРИВРЕДЕ

Лењина историјска улога лежи пре свега у томе што је успешно руководио и до краја довео октобарску револуцију, којом је отворен светско-историјски процес настанка социјализма, чија трансформација треба да доведе до настанка комунизма.

У победоносном ходу октобарске револуције, под Лењиним руководством, створена је прва земља социјализма. Задачи који су се непосредно постављали пред младу и једину пролетерску државу, нису били нимало једноставни ни лаки. После освајања власти од стране пролетаријата требало је теоријске поставке Маркса и Енгелса, које су се односиле на практичну организацију и функционисање социјалистичке привреде спровести у пракси. Како за конкретну изградњу социјалистичких друштвених односа нису постојале никакве готове схеме ни обрасци, а имајући у виду ниску материјално-производну основу, задаци су самим тим били неупоредиво тежи и сложенији.

Први задатак је био очување и учвршћење власти диктатуре пролетаријата, с једне, и подизање материјалне базе друштва, а у складу с тим и измена друштвених односа, с друге стране. Неопходно је, дакле, било извршити преображај Русије из ситносељачке у развијену индустријску земљу. Лењин је био дубоко свестан те чињенице, што се да видети и закључити из његове следеће мисли: „Док ми живимо у ситносељачкој земљи, за капитализам у Русији постоји чвршћа економска база него за комунизам. То је неопходно запамтити. Свако ко пажљиво прати живот села, у поређењу са градским животом, зна да ми нисмо ишчупали капитализам из корена и да нисмо поткопали фундамент, основу унутрашњег непријатеља. Он се одржава на ситном домаћинству и да бисмо га подрили, постоји једно средство. Треба преоријентисати привреду земље, укључујући ту и пољопривреду, на нову техничку базу, на базу савремене крупне производње“ (1).

Како није дошло до истовремене светске револуције пролетаријата, како је социјализам настао у једној недовољно развијеној капиталистичкој земљи, како су империјалистичке силе покушале да у клици и повоју униште совјетску државу, нужно се поставило централно питање: на који начин извући земљу из привредне неразвијености и превести је на колосек модерне индустријске земље. Лењин је решење видео у електрификацији. Говорећи о новој техничкој бази, он пише: „Та база је

(1) В. И. Лењин „VIII Свески конгрес Совјета“, *Избрана дела у шеснаест томова*, Култура, Београд, 1960, том 14, стр. 142.

само електрика. *Комунизам је совјетска власт плус електрификација (курзив Лењинов)*. Ако је друкчије, земља остаје ситносопственичка, и потребно је да ми то јасно схватимо. Ми смо слабији од капитализма, не само у светским размерама, него и унутар земље. Свима је то познато. Ми смо схватили и довелићемо ствар дотле да ситносељачка привредна база пређе на крупноиндустријску. Тек тада, када земља буде електрифицирана, када се индустрија, пољопривреда и транспорт буду технички базирани на савременој крупној индустрији, тек тада ћемо коначно победити"⁽²⁾.

Непосредно после октобарске револуције поставило се питање органа који би руководио привредом и привредном изградњом. 8. новембра 1917, на саветовању коме је председавао Лењин, одлучено је да се оснује центар који би руководио народном привредом — Виши Совјет народне привреде (ВСНХ). То није био орган за поједине привредне гране, он је обједињавао рад свих грана народне привреде и у њему су биле сједињене планско-регулативне и оперативне функције. Он је водио евиденцију сировина, радне снаге и вршио њихову расподелу, израђивао је опште норме и планове за читаву народну привреду. ВСНХ је основан при Совјету народних комесара, и то је био први државни орган управљања национализованим предузећима. Он је руководио радом локалних одељења Совјета радничких, војничких и сељачких депутата. Сам Лењин је придавао изузетан значај месту, улози и раду ВСНХ-а. По Лењину, тај орган је „требало да буде борбени орган за борбу са капитализмом у економици, као што је то Совјет народних комесара у политици“⁽³⁾.

Колики је значај Лењин придавао ВСНХ-у види се и из чињенице да је он у органима ВСНХ-а видео зачетке органа који ће управљати народном привредом у бескласном друштву. „Управном апарату“, — писао је Лењин — „у буквалном смислу речи апарату старе државе, суђено је да умре, а апарату ВСНХ-а суђено је да расте, да се развија и јача и да испуњава најважнију делатност организованог друштва“⁽⁴⁾.

На VIII сверуском конгресу совјета у децембру 1920. донета је одлука о оснивању локалних органа за управљање и руковођење привредом. У одлуци је подвучено да је на ВСНХ-у и његовим органима обавеза и одговорност за израду и остварење производних планова по свим гранама народне привреде, састављање и утврђивање производних програма и планова снабдевања, као и опште руковођење читавом индустријом.

Као што се види, већ у условима револуције и контрареволуције поставило се питање јединственог, централизованог руковођења народном привредом. Да би ВСНХ и његови органи могли успешно руководити привредом, био је неопходан план, који би усклађивао делатност не само појединих привредних грана већ читаве народне привреде, и то не план на краћи рок (недеља, месец). Међутим, разарајући грађански рат и огромне жртве и лишавања у вези с њим онемогућили су у овом периоду планирање на дужи рок.

(2) Исто, стр. 143.

(3) В. И. Лењин, Соч. том XXIII, стр. 108.

(4) В. И. Лењин, Соч. том XXIII, стр. 36.

У овом периоду у народној привреди постојала је противуречност: с једне стране, национализовани део народне привреде нужно је захтевао постојање плана, који би служио као оруђе директних оперативних дејстава, а с друге стране, у условима грађанског рата немогуће је било састављање и остварење таквих планова. Но, иако ова противуречност није разрешена у овом периоду, основни циљ је постигнут — обезбеђен је ниво планирања и регулисања народне привреде конкретним свакодневним радом, који је под руководством партије донео победу револуције у грађанском рату.

Напред је истакнуто да је Лењин решење горућег проблема — извлачење земље из привредне неразвијености и њен преображај у модерну индустријску земљу — видео у електрификацији земље. Припреме за израду плана електрификације и техничке реконструкције читаве привреде на основи електрификације започете су већ у првим месецима револуције. Априла 1918. Лењин је пред научно-техничке кадрове, у првом реду пред Руску академију наука, поставио као задатак састављање „плана реорганизације индустрије и економског успона Русије”. Научно-технички центар за припрему плана електрификације у периоду 1918—1920. био је Централни електротехнички савет, који је обједињавао рад најспособнијих и најистакнутијих научника и стручњака који су се бавили теоријом и праксом електрификације. Тај савет је почео да ради у јесен 1918. У циљу обједињавања читавог рада на електрификацији основан је Биро за разраду општег плана електрификације народне привреде.

У циљу доношења првог перспективног плана образована је при ВСНХ-у тзв. „Државна комисија за електрификацију Русије” (ГОЕЛРО), која је тај план и припремила. Основне смернице плана биле су разматране и прихваћене на VIII и IX сверуском конгресу совјета у децембру 1920. и децембру 1921. године. Говорећи на VIII сверуском конгресу совјета о резултатима рада Државне комисије за електрификацију, Лењин је рекао: „... По моме мишљењу то је наш други програм партије. Ми имамо програм партије... То је политички програм, то је набрајање наших знања, то је разјашњење односа између класа и маса. Али, треба имати на уму, да је такође време да се заиста ступи на тај пут и измере његови практични резултати. Наш програм партије не може остати само програм партије. Он се мора претворити у програм наше привредне изградње (*курзив наш — Ж. М.*), иначе он не ваља ни као програм партије. Он мора бити допуњен другим програмом партије, планом рада на обнови читаве народне привреде и њеном довођењу до модерне технике” (5).

План ГОЕЛРО био је први покушај да се на научној основи постави планирање народне привреде. На његовој изради радило је око две стотине стручњака. То је био државни план, план партије. Његов идејни творац био је Лењин. То није био само план електрификације земље, већ план за реконструкцију основних грана привреде — индустрије, пољопривреде и транспорта. Планом су били постављени задаци обнове индустријске производње и њено удвостручење током десетогодишњег периода у односу на ниво индустријске производње у 1913. години.

(5) В. И. Лењин, Соч. том XXVI, стр. 45—46.

Значај тих задатака биће још очигледнији, ако се има у виду да је током првог светског рата, грађанског рата и војне интервенције индустрија била тешко разорена и да је 1920. год. индустријска производња износила свега 14% производње уочи првог светског рата, а пољопривредна 50% у односу на исти период.

За остварење плана ГОЕЛРО требало је учетворостручити производњу нафте у односу на 1920. годину, производњу каменог угља уседмостручити, производњу ливеног гвожђа повећати седамдесет пута, топљење челика повећати тридесет три пута, производњу памучних тканина повећати тринаест пута.

Планом су били утврђени задаци развоја индустрије и других грана. У складу са захтевима закона о претежном порасту првог одељка (производња средстава за производњу) било је предвиђено да крајем периода, за који је план био одређен, производња средстава за производњу порасте за 216% у односу на доратни период, а производња средстава за потрошњу за 147%.

С обзиром на научни метод у планирању, у изради плана ГОЕЛРО први пут је примењена балансна метода планирања, која се ослања на марксистичко-лењинистичку теорију друштвене репродукције и основних пропорција у њој. План помоћу балансног метода правилно одређује односе и везе међу привредним гранама, исказује материјалне и финансијске ресурсе, одређује темпо њиховог пораста, њихову правилну расподелу и рационално коришћење.

План ГОЕЛРО има текући и перспективни карактер. Говорећи о нужном складу између текућег и перспективног планирања на VIII конгресу совјета, Лењин је истакао да је „потребно умети сјединити једно и друго — не може се радити без плана срачунатог на дужи период и озбиљан успех... Не бојте се планова срачунатих на дужи период: без њих привредног препорода неће бити, него прионимо на посао да их испунимо“⁽⁶⁾.

План ГОЕЛРО поставио је поред задатака привредне изградње и задатак подизања културног нивоа трудбеника. Лењин је подвукао да се не може спровести електрификација земље без пораста производности рада, а то се не може постићи ако постоје неписмени. За електрификацију, поред писмености, нужно је да трудбеници буду свесни, културни и образовани. То је разумљиво ако се има у виду чињеница да нова техника захтева и одговарајуће кадрове и њихово рационално коришћење.

Процењујући план ГОЕЛРО из данашње перспективе, може се, с обзиром на степен развоја науке и технике тога времена, недвосмислено закључити да план ГОЕЛРО представља пионирски покушај у области планирања народне привреде без постојања савремене технике — електронике и компјутера — која данас стоји на располагању планерима. План ГОЕЛРО представља продор у непознато — организовање привреде у условима почетне и мукотрпне изградње социјализма.

Др Живорад Мајсторовић

(6) В. И. Лењин, Соч., том XXXI, стр. 479.

РЕЗЮМЕ

План ГОЭЛРО — первый перспективный план социалистического хозяйства

После успешного завершения Октябрьской революции, в результате которой была создана первая в мире страна социализма, возник вопрос организации функционирования народного хозяйства и обеспечения нормального функционирования общественного воспроизводства. Непосредственные цели и задачи заключались, с одной стороны, в упрочении власти рабочего класса и его государства — диктатура пролетариата — и в преобразовании полукрестьянской России в современную индустриальную страну, с другой стороны.

Решение насущной проблемы — ликвидации хозяйственной отсталости — Ленин видел в электрификации страны, имевшей значительно более широкий смысл, а именно, реконструкцию народного хозяйства и его модернизацию в целом. С этой целью под непосредственным руководством Ленина, при участии около 200 выдающихся ученых и специалистов, в 1918—20 гг. был выработан план электрификации страны — план ГОЭЛРО. В плане, рассчитанном на 10 лет, намечалось преобразование России, ее превращение из полукрестьянской в страну с высоко развитой промышленностью, с современной техникой в промышленности, сельском хозяйстве и транспорте.

Значение плана заключается в том, что он был составлен в условиях разрушенного войной хозяйства и что представляет собой первый опыт перспективного планирования народного хозяйства, основанного на применении науки с использованием т.наз. балансового метода в планировании, опирающегося на марксистско-ленинскую теорию общественного воспроизводства.

S U M M A R Y

Goelro Plan — The First prospective Plan of Socialist Economy

After the October Revolution was successfully carried out, resulting in the creation of the first country with socialist system, the question was raised how to organize functioning of the economic life and to provide normal functioning of the social reproduction. The immediate goals and tasks were, on one hand, to consolidate the power of the working class and its state — dictatorship of the proletariat — and transformation of the semi-peasant Russia into a modern industrial country, on the other.

Lenin saw the solution of this acute problem — liquidation of the economic backwardness — in the electrification of the country in a much wider sense, i.e. in the reconstruction of the national economy and its entire modernization. In view of this a plan for electrification of the country — GOELRO Plan — was elaborated in the period 1918—1920, under direct guidance of Lenin and with participation of about 200 outstanding scientists and experts. Under that plan, calculated for the period of ten years — the picture of Russia was to be changed and of this semi-peasant country, by gradual fulfilment of tasks, an industrially developed country was to be made with modern technology in industry, agriculture and transport.

This plan is the more significant, because it was made under the conditions of a war devastated economy, it represented the first endeavour of prospective planning of national economy, and it was based on scientific developments and the so-called balance method, founded on the Marxist-Leninist theory of social reproduction, was applied for planning.

R É S U M É

Le plan GOELRO — premier plan perspectif de l'économie socialiste

A la suite de la Révolution d'Octobre qui a été couronnée de succès, dont le résultat était la création du premier pays socialiste, la question s'est posée comment organiser le fonctionnement de la vie sociale et assurer le fonctionnement normal de la reproduction sociale. Les buts et les devoirs directs étaient, d'une part, la consolidation du pouvoir de la classe ouvrière et de son Etat, la dictature du prolétariat, et la transformation de la Russie mi-paysanne en un pays industriel moderne, d'autre part.

Lénine voyait la solution du problème brûlant — la liquidation du sous-développement économique — dans l'électrification du pays qui a un sens plus large, à savoir: la reconstruction de l'économie nationale et sa modernisation dans l'ensemble. Dans ce but et sous la direction immédiate de Lénine, avec la participation d'environ 200 hommes de science et de techniciens, dans la période de 1918 à 1920, a été élaboré le plan de l'électrification du pays — le plan GOELRO. Par ce plan, qui s'étendait sur une période de dix ans, l'aspect de la Russie devait être transformé, de telle sorte que ce pays mi-paysan, après la réalisation des devoirs prévus, devienne un pays industriel développé, avec la technique moderne dans l'industrie, l'agriculture et les transports.

L'importance de ce plan consiste dans le fait qu'il a été adopté dans les conditions d'une économie ruinée par la guerre et qu'il représente la première tentative de la planification perspective de l'économie nationale et qu'il a été basé sur l'application de la science en y faisant usage de la méthode dite de balance dans la planification et qui s'appuie sur la théorie marxiste-léniniste de la reproduction sociale.